

วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นคำที่นักวิชาการพูดถึงกันมากก็จริง แต่จะหาคำจำกัดความให้แน่ชัดได้ยาก เพราะกินความกว้างขวางหลายด้าน จึงไม่ค่อยมีผู้วิจัยในเรื่องนี้มากนัก มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน การศึกษาเรื่องคุณธรรม ระบบค่านิยม การเปลี่ยนแปลงค่านิยม การเปรียบเทียบค่านิยม และการใช้เครื่องมือสำรวจค่านิยมเพื่อวัดทัศนคติของครู นักเรียนชั้นประถม มัธยม และอุดมศึกษา แต่ยังไม่เคยมีผู้ใดเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการกับความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษาวิทยาลัยครู มีแต่ที่คล้าย ๆ กัน เช่น

จอห์น กิลลิส¹ (John Gillis) ได้ใช้เครื่องมือ 2 ชนิด คือ Stern' Activities Index และ College Characteristics Index กับนักเรียนครูจำนวน 3,000 คน ซึ่งนักเรียนเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นจากการตอบเครื่องมือที่ว่า ลักษณะของครูเกี่ยวกับพึงพาทักษะกันสูงอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนพฤติกรรมที่ก้าวร้าว เสี่ยงภัย และการชวนชวายให้มิวิชาความรู้พบน้อยมากในนักเรียนครูกลุ่มนี้ นอกจากนี้ สะเติน ยอร์จ² (Stern George) ได้เขียนไว้ว่า เมื่อนำนักเรียนที่เรียนในสาขาวิชาครูไปเปรียบเทียบ กับนักเรียนสาขาอื่น ๆ ในมหาวิทยาลัย พบว่า นักเรียนครูมีความต้องการสูงในด้าน การอยู่ร่วมกัน การมีมนุษยธรรม การเอาอกเอาใจ การพูดดีเตียน การเชื่อฟังด้วยความเคารพ การอบรมสั่งสอน การช่วยเหลือและการควบคุมอารมณ์ทางเพศ ส่วน -

¹John Gillis, "Personality Needs of Future Teachers," Educational and Psychological Measurement, 24(1964), 589-600.

²Ibid, pp. 67-104.

สปริงทอลล์³ (Sprinthall) ได้ศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมทางเศรษฐกิจระหว่างครูกับนักเรียนชาย โรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่ง จำนวน 1,500 คน โดยแยกกลุ่มตัวอย่างนักเรียนชายออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีผลการเรียนต่ำ กลุ่มที่มีผลการเรียนปานกลาง และกลุ่มที่มีผลการเรียนสูง ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้แบบทดสอบ ออลพอร์ต-เวอร์นอน-ลินเซย์ สคัทตี้ ออฟแวลู (Allport-Vernon-Linzey Study of Values Test) พบว่า ครูและนักเรียนที่มีผลการเรียนสูงมีค่านิยมทางเศรษฐกิจต่ำมาก ส่วนนักเรียนที่มีผลการเรียนปานกลาง และค่านิยมทางเศรษฐกิจคล้ายคลึงกัน

กู๊ด อีนัฟ⁴ (Goodenough) ได้อ้างอิงถึงการศึกษาคุณธรรม ที่วูดรอฟ (Woodruff) ทำการทดลองในปี ค.ศ. 1941 โดยยึดหลักว่า ถ้ามีสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ มากระตุ้นให้คนเราได้มีโอกาสเลือกความสำคัญทางออกในการแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ แล้ว จะแสดงให้เห็นเป้าหมายที่แตกต่างกันในการดำรงชีวิตของคนเราได้ วูดรอฟได้สร้างเรื่องราวสั้น ๆ จุดหนึ่งประกอบขึ้นด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อาจประสบได้จริง ๆ ในชีวิตคนเรา ในเหตุการณ์นั้นก็มียุทธธรรม หรือลักษณะอันพึงปรารถนาแฝงไว้ในทางออกให้ผู้รับการทดลองเลือกความสำคัญของทางออกต่าง ๆ นั้น คุณธรรมที่ผู้รับการทดลองเลือกเพื่อแสดงให้เห็นเป้าหมายแห่งวิถีทางดำรงชีวิตได้แก่ ความมั่งคั่งร่ำรวย การคบค้าสมาคม อำนาจทางการเมือง การครองชีพที่ไม่ผิดเคือง การศาสนา ความมั่นคงในทางอาชีพและการเงิน

³Norman A. Sprinthall, "A Comparison of Values among Teachers, Academic Underachievers, and Achievers," The Journal of Experimental Education, 2, 33(Winter, 1964), 193-196.

⁴ชาติ ทัชชี, "การศึกษาเรื่องคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองคิมางประการของเด็กที่จบชั้นประถมปีที่ 4" (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2507), หน้า 8-9. อ้างจาก F.L. Goodenough, Mental Testing, (New York: Rinehart, 1946), pp. 375-376.

การพัฒนาตนเอง การเผชิญภัย การควบคุมอารมณ์ และกิจกรรมช่วยเสริมสติปัญญา วูคัฟฟ์
ได้เห็นว่า เป้าหมายในการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับท้องถิ่น การทำงาน อาชีพ
การศึกษา แบบสอบถามคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองที่ดีใช้ในการศึกษารั้งนี้ประกอบด้วย
สถานการณ์ที่สร้างขึ้นเป็นเครื่องกระตุ้นให้ผู้รับการทดสอบเลือกทางออก ในการแก้ปัญหาและ
มีคุณธรรมแฝงไว้ในทางออกแต่ละด้าน เมื่อผู้รับการทดสอบเลือกทางออกใดก็แสดงว่ามี
คุณธรรมประจำใจในค่านั้น ๆ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าแบบสอบถามนี้ได้อาศัยพื้นฐานการ
ค้นคว้าของวูคัฟฟ์

ฮาร์ทฮอร์น และ ชัตเทิลเวิร์ท⁵ (Heartshorn and Shuttleworth)
ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นของเด็กในแง่อะไรถูกอะไรผิด กับความคิดเห็น
ของผู้ปกครอง เพื่อนฝูงประชาชนชุมชนต่าง ๆ ของโรงเรียน ครูที่สอนประจำ และครูที่สอน
ธรรมพิเศษวันอาทิตย์ ผลปรากฏดังนี้

1. มีค่าสหสัมพันธ์สูงสุดระหว่างความคิดเห็นของเด็ก กับความคิดเห็นของผู้
ปกครอง
2. มีค่าสหสัมพันธ์ต่ำสุดระหว่างความคิดเห็นของเด็ก กับครูสอนธรรมพิเศษวัน
อาทิตย์

เขาเสนอแนะว่า ผู้ปกครองมีอิทธิพลมากในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก เพราะมี
โอกาสอยู่ใกล้ชิดและฝึกอบรมเด็กมาตั้งแต่เล็ก ๆ เด็กจึงรับแบบอย่างจากผู้ปกครองมายึด
ถือเป็นสิ่งที่ตนพึงปฏิบัติ ส่วนครูสอนธรรมพิเศษวันอาทิตย์นั้นเด็กไม่ค่อยมีโอกาสใกล้ชิดจึง
รับเอาแบบอย่างมาน้อย

⁵ ซาลี ลัทธิต, "การศึกษาเรื่องคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดีบางประการของ
เด็กที่จบชั้นประถมปีที่ 4" (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา,
2507), หน้า 2. อ้างจาก F.J. McDonald, Educational Psychology,
(San Francisco: Wadsworth Publishing Co., 1961), p. 282.

การศึกษาเรื่องนี้แสดงว่า ครูหรืออาจารย์ผู้สอนซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดเด็กกรองจากผู้ปกครอง ย่อมมีอิทธิพลในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก

ศูนย์ประสานงานแห่งชาติสำหรับการศึกษาและพัฒนาการของเด็กและเยาวชนฟิลิปปินส์ สำนักทำเนียบประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฟิลิปปินส์⁶ ได้ทำการวิจัยเรื่องระบบค่านิยมของนักศึกษาชั้นอุดมศึกษาชาวฟิลิปปินส์ ผลของการวิจัยสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ระบบค่านิยมของนักศึกษาชั้นอุดมศึกษาชาวฟิลิปปินส์โดยทั่ว ๆ ไป ได้สร้างและจัดเรียงลำดับไว้ดังนี้

- 1.1 ความรับผิดชอบทางศีลธรรม
- 1.2 ความศรัทธาในสังคม
- 1.3 การปรับปรุงสภาพทางจิตใจ
- 1.4 ความเสมอภาคของเอกัตบุคคล
- 1.5 ความรู้สึกห่วงใยในสวัสดิภาพของคนอื่น
- 1.6 ความปรารถนาความสุข
- 1.7 ความเคารพในความเป็นเลิศ
- 1.8 การเคารพในบุคลิกภาพของบุคคล

2. ผลการศึกษา ปรากฏดังต่อไปนี้

2.1 ความรับผิดชอบทางศีลธรรม สังเกตเห็นได้ชัดในนักศึกษาซึ่งมีอายุ 16 ปี นักศึกษาหญิงในภาค Bicol นักศึกษาแพทย์ ผู้ซึ่งมาจากครอบครัวที่มีเศรษฐกิจและสังคมชั้นสูง และผู้ที่มาจากในเมือง

⁶The National Coordinating Center for the study and Development of Filipino Children and Youth, Office of the President of the Philippines, op. cit., pp. 46-51.

2.2 ความศรัทธาในสังคม ปรากฏชัดในนักศึกษาอายุ 16 ปี นักศึกษาหญิง นักศึกษาแพทย์ นักศึกษาในภาค Bicol ผู้ที่มาจากครอบครัวซึ่งมีเศรษฐกิจและสังคมชั้นสูง และผู้ที่มาจากในเมือง

2.3 การปรับปรุงสภาพทางจิตใจ เป็นค่านิยมที่พบมากในนักศึกษาอายุ 16 ปี และ 19 ปี นักศึกษาหญิง นักศึกษาแพทย์ กลุ่มนักศึกษาที่ไม่ได้จัดแยกเชื้อชาติ ผู้ที่มาจากครอบครัวซึ่งมีเศรษฐกิจและสังคมชั้นสูง และผู้ที่มาจากในเมือง

2.4 ความเสมอภาคของเอกัตบุคคล พบมากในนักศึกษาวัย 16 ปี นักศึกษาหญิง นักศึกษาในภาคตากาล็อก นักศึกษาแพทย์ ผู้ที่มาจากครอบครัวซึ่งมีเศรษฐกิจและสังคมชั้นสูง และผู้ที่มาจากในเมือง

2.5 ความรู้สึกห่วงใยในสวัสดิภาพของคนอื่น ปรากฏชัดในหมู่นักศึกษาอายุ 16 ปี นักศึกษาในภาคแปมปังกา นักศึกษาหญิง นักศึกษาแพทย์ ผู้ที่มาจากครอบครัวซึ่งมีเศรษฐกิจและสังคมชั้นสูง และผู้ที่มาจากในเมือง

2.6 ความปรารถนาความสุข พบมากในนักศึกษาวัย 18 ปี นักศึกษาหญิง นักศึกษาแพทย์ ผู้ที่มาจากครอบครัวซึ่งมีเศรษฐกิจและสังคมชั้นสูง และผู้ที่มาจากในเมือง

2.7 ความเคารพในความเป็นเลิศ ปรากฏชัดระหว่างนักศึกษาอายุ 16 ปี นักศึกษาหญิง ผู้ที่มาจากภาค Bicol นักศึกษาแพทย์ ผู้ที่มาจากครอบครัวซึ่งมีเศรษฐกิจและสังคมชั้นสูง และผู้ที่มาจากในเมือง

2.8 การเคารพในบุคลิกภาพของบุคคล พบมากในนักศึกษาวัย 16 ปี นักศึกษาหญิง นักศึกษาในภาคฮิลโกล นักศึกษาแพทย์ ผู้ที่มาจากครอบครัวซึ่งมีเศรษฐกิจและสังคมชั้นสูง และผู้ที่มาจากในเมือง

005771

3. ข้อสรุปต่อไปนี้ได้เสนอขึ้นตามชี้แจงจากข้อมูล

3.1 นักศึกษาหญิงมีทัศนคติเกี่ยวกับค่านิยมทางศีลธรรมและจิตใจสูงกว่านักศึกษายาว

3.2 อายุเป็นตัวประกอบที่สำคัญอันหนึ่งในการพัฒนาค่านิยมทางศีลธรรมและจิตใจ

3.3 รากฐานเกี่ยวกับชาติพันธุ์มีความสัมพันธ์กับค่านิยมทางศีลธรรมและจิตใจอย่างมีนัยสำคัญ

3.4 นักศึกษาที่เรียนวิชาต่างกันมีทัศนคติเกี่ยวกับค่านิยมทางศีลธรรมและจิตใจต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

3.5 พื้นฐานของครอบครัวทางเศรษฐกิจและสังคม มีความสัมพันธ์กับค่านิยมทางศีลธรรมและจิตใจ

3.6 ที่อยู่อาศัยของนักศึกษาในเมืองหรือชนบทมีความสัมพันธ์กับค่านิยมทางศีลธรรมและจิตใจของนักศึกษาเหล่านั้น

การศึกษาเรื่องระบบค่านิยมของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาของชาวฟิลิปปินส์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเห็นได้ว่า นอกจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็กมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็กแล้วยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่มีผลให้คุณธรรมทางศีลธรรมและจิตใจต้นแปรไปได้ เช่น เพศ อายุ ชาติพันธุ์ สาขาวิชาที่เรียน พื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม และที่อยู่ในเมืองหรือชนบท

การวิจัยอีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับความเห็นทางค่านิยมของนักเรียนประถมศึกษา 254 คน ใน Philippine Norman College ผู้วิจัยคือ ตาแย็ก⁷ (Tayag) ผลของการวิจัยพบว่า ความเห็นทางค่านิยมของนักเรียนชั้นประถมศึกษามีความสัมพันธ์กับตัวประกอบ อายุ เพศ และระดับการศึกษาของบิดามารดาอย่างมีนัยสำคัญ

ในสหรัฐอเมริกา จากอม⁸ (Jacob) ได้รายงานว่ ค่านิยมพื้นฐานของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยอเมริกันในขณะนั้นมีแนวโน้มเป็นอย่างเดียวกัน ค่านิยมซึ่งนักศึกษาเหล่านั้น

⁷Amanda Tayag, "Moral Judgement of Filipino Children" (Unpublished Doctoral Dissertation Presented to the Faculty of the Graduate School, PWU, Manila, 1964.)

⁸Phillip Jacob, Changing Values in College : An Exploratory Study of the Impact of College Teaching (New York: Harper and Brothers, 1957), p. 174.

มีได้แก่ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสนใจในตนเอง ความผูกพันอย่างมั่นคงในครอบครัว ความเชื่อตามประเพณีนิยมทางศาสนา ศีลธรรม จรรยา ความไม่สนใจเกี่ยวกับความรับผิดชอบโดยทั่วไป ความอดกลั้นและความเกี่ยวพันอย่างสูงเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัย

พจนีย์ มณีสุวรรณ⁹ ทำการศึกษาค่านิยมของนักเรียนวิทยาลัยครูในจังหวัดพระนคร และธนบุรี กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน ป.กศ. ชั้นปีที่ 1, 2 และ ป.กศ.สูง ชั้นปีที่ 1, 2 ปีการศึกษา 2513 จากวิทยาลัยครู 5 แห่ง ของนครหลวงกรุงเทพธนบุรี พบว่า ค่านิยมของกลุ่มตัวอย่างแต่ละวิทยาลัยนั้นไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งต่างก็เน้นค่านิยมทางการศึกษาเป็นอันดับแรก และค่านิยมทางความรักเป็นอันดับสุดท้าย ส่วนค่านิยมอันดับที่ 2 และที่ 3 แตกต่างกันได้เล็กน้อย คือนักเรียนวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาเน้นค่านิยมทางความซื่อสัตย์เป็นอันดับ 2 และค่านิยมทางชีวิตครอบครัวเป็นอันดับที่ 3 ซึ่งตรงกันข้ามกับนักเรียนวิทยาลัยครูจันทระเกษมที่เลือกค่านิยมทางชีวิตในครอบครัวเป็นอันดับที่ 2 และค่านิยมทางความซื่อสัตย์เป็นอันดับที่ 3 ในเวลาเดียวกันนั้น นักเรียนวิทยาลัยครูที่เหลือ คือ วิทยาลัยครูพระนคร สวนสุนันทา และสวนกุหลาบ ต่างก็เน้นให้ค่านิยมทางชีวิตในครอบครัวเป็นอันดับที่ 2 และค่านิยมทางความกตัญญูเป็นอันดับที่ 3

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีค่านิยมทางการศึกษาเป็นอันดับที่ 1 ค่านิยมทางชีวิตในครอบครัวเป็นอันดับที่ 2 ค่านิยมทางความซื่อสัตย์เป็นอันดับที่ 3 และค่านิยมทางความรักเป็นอันดับสุดท้าย

ค่านิยมระหว่างกลุ่มนักเรียนหญิงกับนักเรียนชายคล้ายกันมาก ส่วนค่านิยมระหว่างกลุ่มนักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำกว่า 2.50 และกลุ่มที่ได้ 2.50 ขึ้นไปมีลักษณะเหมือนกันทุกอันดับ กลุ่มตัวอย่างซึ่งแยกออกตามลักษณะของภูมิฐานะ อาชีพผู้ปกครอง รายได้ของ

⁹พจนีย์ มณีสุวรรณ, "ค่านิยมของนักเรียนวิทยาลัยครูในจังหวัดพระนครและธนบุรี" (ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2514)

ผู้ปกครอง และสถานภาพสมรสของผู้ปกครอง แต่ละกลุ่มก็จัดอันดับค่านิยมไม่แตกต่างกัน
อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

จากการศึกษาของพจนีย์ มณีสุวรรณ จึงพบว่า นักเรียนวิทยาลัยครูในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา กลุ่มต่าง ๆ มีค่านิยมที่คล้ายคลึงกัน

ชาลี ลัทธิต¹⁰ ศึกษาเรื่องคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองคืบข้างประการของเด็กที่
จบ ป.4 ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปีการศึกษา 2507 พบว่า เด็กมีคุณธรรมแห่งความเป็น
พลเมืองคืบข้างไปตามที่ครูและผู้ทรงคุณวุฒิมุ่งหวังจะให้เด็กปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ และครู
ที่สอนตามหลักสูตรนั้นมีความเห็นส่วนใหญ่เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองคืบข้างคล่องกับความ
ต้องการของสังคม เมื่อเปรียบเทียบคุณธรรมระหว่างเพศ พบว่า เด็กชายและเด็กหญิงมี
คุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองคืบข้างคล่องกัน

เมื่อหาค่าความสำคัญของคุณธรรมปรากฏว่า ทั้งเด็ก ครู และผู้ทรงคุณวุฒิต่างก็
จัดให้คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์มีความสำคัญสูงสุด และคุณธรรมที่เด็กห่างไกลไปจากครู
และผู้ทรงคุณวุฒิมากที่สุดคือ คุณธรรมที่มีต่อชุมชน และคุณธรรมด้านมนุษยธรรม ซึ่งเด็กจัดความ
สำคัญไว้ในระดับต่ำกว่าครูและผู้ทรงคุณวุฒิ แต่คุณธรรมที่มีต่อศาสนา คุณธรรมด้านการเรียน
และคุณธรรมที่มีต่อผู้อื่นนั้น เด็กจัดความสำคัญไว้ในระดับสูงกว่าครูและผู้ทรงคุณวุฒิ ส่วน
คุณธรรมอื่น ๆ กลุ่มตัวอย่างทั้งสามจัดตำแหน่งและระดับเหลื่อมล้ำกันเล็กน้อย

สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก¹¹ ได้ศึกษาคุณธรรมแห่งความ
เป็นพลเมืองคืบข้างของนักเรียนที่เรียนจบหลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น ท่านองเคียวกับ
การศึกษาของ ชาลี ลัทธิต แต่ใช้กลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ทั้งหมด 5,786 คน
จาก 144 โรงเรียน ที่สุ่มมาจากโรงเรียนทั่วทุกภาคการศึกษาทั่วประเทศ กลุ่มตัวอย่าง

¹⁰ชาลี ลัทธิต, เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

¹¹สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก, รายงานการวิจัยหลักสูตร
ประถมศึกษาตอนต้น (พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2509), หน้า 265-305.

ครูจำนวน 517 คน จากโรงเรียนที่สุ่มมาจากทุกภาคการศึกษา 288 โรงเรียน แม้ว่ากลุ่มตัวอย่างการวิจัยนี้มีนักเรียนและครูจำนวนมาก ผลการศึกษาก็คล้ายกันกับที่ ชาลี ลัทธิดุสิตศึกษาไว้แล้วมาก กล่าวคือ นักเรียนที่จบ ป.4 ในภาคเรียนต่าง ๆ มีความคิดเห็นสอดคล้องกันเกี่ยวกับคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทดสอบ คุณธรรมที่นักเรียนจัดว่ามีความสำคัญมากที่สุดได้แก่คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ คุณธรรมที่เกี่ยวกับการเรียน และคุณธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต อาราม และชนมประเพณีทางศาสนา คุณธรรมที่นักเรียนจัดว่ามีความสำคัญน้อยที่สุดได้แก่คุณธรรมที่เกี่ยวกับตนเอง

คำตอบของนักเรียนในภาคศึกษาต่าง ๆ กับคำตอบของครู มีพิสัยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ตั้งแต่ .74 - .92 แสดงว่า ครูและนักเรียนมีความรู้สึกคิดเห็นในเรื่องความสำคัญของคุณธรรมคล้ายคลึงกัน สถายันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็กอภิปรายว่าข้อเท็จจริงที่พบนี้เป็นที่น่าพอใจ เพราะแสดงว่าความพยายามของครูในการปลูกฝังคุณธรรมต่าง ๆ ให้แก่เด็กได้ผลคืออยู่

อนึ่ง ครูและผู้ทรงคุณวุฒิจัดอันดับความสำคัญของคุณธรรมต่าง ๆ ไว้เกือบจะเหมือนกัน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างคำตอบของบุคคลสองประเภทนี้มีค่าถึง .98 เมื่อครูกับนักเรียนมีความเห็นใกล้เคียงกัน นักเรียนกับผู้ทรงคุณวุฒิก็มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกันด้วย ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งก็คือ ครูและผู้ทรงคุณวุฒิจัดคุณธรรมที่เกี่ยวกับศาสนาอยู่ในอันดับ 9 แต่เด็กกลับจัดไว้ในอันดับ 3 การที่เป็นเช่นนี้มีสาเหตุจากผู้ใหญ่จะมองไม่เห็นความสำคัญของศาสนา หากเนื่องมาจากขอบกว้างของแบบสอบถามที่ใช่ซึ่งมิใช่สถานการณ์ที่เกี่ยวกับคุณธรรมในทางศาสนาโดยตรง แต่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับรูปธรรม เช่น วิถีชีวิต อาราม หรือการปฏิบัติกิจที่เป็นชนมประเพณีทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ การจัดท่าสถานการณ์ให้เป็นรูปธรรมมองเห็นได้ง่ายนั้นก็เพื่อความสะดวกที่เด็กจะเข้าใจได้ ผู้ใหญ่ซึ่งมีความคิดเห็นลึกซึ้งกว้างขวาง ย่อมจะไม่เห็นว่าสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญเท่ากับการปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา สำหรับคุณธรรมที่เกี่ยวกับชุมชนนั้นเด็กจัดไว้ในอันดับ 8 ซึ่งตรงข้ามกับผู้ใหญ่ที่จัดไว้ในอันดับสูง คือทั้งครูและผู้ทรงคุณวุฒิจัดไว้ในอันดับ 3 ความแตกต่างอันนี้น่าจะเนื่องมาจากวุฒิภาวะในด้านความคิดอ่านเช่นเดียวกับในเรื่องคุณธรรมที่เกี่ยวกับศาสนา คือ

ผู้ใหญ่มีความคิดลึกซึ้ง เห็นการณ์ไกลกว่าเด็ก ๆ ย่อมพิจารณาเห็นว่าสวัสดิภาพทางสังคมของชุมชนมีความสำคัญมากเมื่อสังคมมีเสถียรภาพมั่นคง การปลูกฝังคุณธรรมอื่น ๆ ก็ย่อมกระทำได้ไม่ยาก เด็กซึ่งมีความคิดอ่านในวงแคบจึงอาจมองไม่เห็นความสำคัญของคุณธรรมเกี่ยวกับชุมชนได้ดีเท่ากับผู้ใหญ่ และการที่เด็กจัดความสำคัญของคุณธรรมเกี่ยวกับชุมชนต่ำอาจเนื่องมาจากการฝึกฝนอบรมของครูยังไม่ค่อยเหมาะสมก็เป็นได้

ข้อเท็จจริงที่น่าสนใจมากก็คือ ทั้งครู ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักเรียน ต่างจัดให้คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์มีความสำคัญเป็นอันดับแรก และให้คุณธรรมที่เกี่ยวกับตนเองมีความสำคัญน้อยที่สุด

ม.ล. ตูย ชุมสาย¹² ได้กล่าวไว้ว่า ทศนคติอาจเกิดขึ้นแก่บุคคลด้วยเหตุที่ว่าเกิดจากการที่คนสร้างทศนคติขึ้นโดยการยุติความคิดจากความรู้ที่ตนมีอยู่เฉพาะกับภาวะและปรากฏการณ์อันหนึ่ง ๆ เช่นจากการทดลองเรื่องความซื่อตรง ปรากฏว่าความซื่อตรงจะเกิดขึ้นในอุปนิสัยของบุคคลได้ก็ต่อเมื่อบุคคลได้เรียนรู้ที่จะกระทำกรรมอันซื่อตรง โดยเฉพาะเป็นเรื่อง ๆ ไป

โจนส์ มาร์กาเรต¹³ (Jones Margaret) ได้เสนอความคิดเห็นที่ได้จากการวิจัยของเขาว่า การที่จะแบ่งครูออกเป็นครูที่ดี และครูที่ไม่ดีนั้น สามารถแบ่งได้ด้วยเกรดเฉลี่ย (G.P.A.) ในวิชาชีพ และเกรดเฉลี่ยในทางการสอน

¹² ตูย ชุมสาย, ม.ล., จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน (พิมพ์ครั้งที่ 2; พระนคร: โรงพิมพ์กิ่งเพชร, 2504), หน้า 484.

¹³ Margaret L. Jones, "Analysis of Certain Aspects of Teaching Ability," Journal of Experimental Education, 25(December, 1936), p. 153-180.

จากผลงานและเอกสารต่าง ๆ ที่กล่าวถึงเรื่องค่านิยม และการนำเอาแบบสอบถามความเป็นพลเมืองดีไปศึกษาความเห็นของเด็กประถมปีที่ 4 แล้ว จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจใคร่ศึกษาว่า ถ้านำแบบสอบถามความเป็นพลเมืองดีนี้มาใช้กับนักเรียนฝึกหัดครูแล้วคงจะเป็นแนวทางในการสร้างคุณธรรม ศีลธรรม วัฒนธรรม ตลอดจนวินัยให้เกิดขึ้นในใจของนักเรียนฝึกหัดครูให้มากที่สุดที่จะทำได้